

Strzelczyk, Jerzy

"Célé Dé. Spiritual reform in Ireland 750-900", Peter O'Dwyer, Dublin 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/4, 873-874

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Peter O'Dwyer, *Céli Dé. Spiritual reform in Ireland 750—900*, Editions Tailliura, Dublin 1981, s. XV, 213.

Monografia dotyczy jednego z najciekawszych, a stosunkowo mało dotąd rozpoznanych rozdziałów z życia Kościoła staroiryjskiego. Ruch *céli dé* („sług Bożych”) narodził się w południowej Irlandii (prowincja Munster), w rejonach klasztorów Darinis — Lismore — Deire Eidnech, zapewne w drugiej ćwierci VIII wieku. Główne ośrodki reformy, zmierzającej do zrównoważenia tendencji do zeświecczenia życia kościelnego w Irlandii (było to, jak się wydaje, niezamierzoną konsekwencją ścisłego dopasowania się Kościoła w tym kraju do społeczno-politycznej struktury Irlandii), zwłaszcza poprzez nacisk na indywidualizację przeżyć i praktyk religijnych, znajdowały się w położonych w pobliżu Dublina klasztorach Tallaght i Finglas (nazywanych we współczesnych źródłach „parą oczu Irlandii”), lecz wpływ tamtejszych wielkich nauczycieli (Máelrúain z Tallaght, zm. 792 i Dublittir z Finglas, zm. 796), uchodzących za twórców ruchu, widoczny był na całej wyspie. *Céli dé*, niezależnie od rozwinięcia i propagowania wspomnianych form bardziej intymnego przeżywania religii (niekiedy w nauce stosuje się do nich epitety w rodzaju „purytanie wczesnego średniowiecza”), położyli duże zasługi na polu piśmiennictwa iryjskiego, zarówno w języku łacińskim jak i staroiryjskim. Ruch *céli dé* prawdopodobnie powstał spontanicznie na Wyspie, chronologicznie wyprzedzając próby reformy Kościoła frankijskiego (reforma Chrodeganga z Metz u nastąpiła około roku 750). Do niedawna nic nie było wiadomo o oddziaływaniach ruchu poza Irlandią. Dopiero niedawno wysunięto koncepcję o związkach z ruchem *céli dé* biskupa salzburskiego Wergiliusza (zm. 784), a to na podstawie występowania w jego otoczeniu kapłanów Dobdagreka i Duplittera (oba odegrali ważną rolę w organizowanych przez Wergiliusza misjach wśród Słowian karantańskich), które to imiona powtarzają się w kręgu reformatorskim. Mimo dużego znaczenia w całej Irlandii, ruch *céli dé* okazał się — zapewne z braku silniejszych podstaw instytucjonalnych — raczej krótkotrwały. Za ostatnich jego wybitnych przedstawicieli uważa się opatów Maeldithruiba z Terryglas (zm. 840) i Heláira z Loch Cré (zm. ok. 807). Końcowe, pozbawione uznanych i wybitnych przywódców, fazy ruchu znane są znacznie gorzej. Nie ulega wątpliwości, że do upadku ruchu *céli dé* przyczyniły się najazdy wikingów na Irlandię, dezorganizujące od końca VIII wieku życie polityczne i kościelne na wyspie.

Nie ma oczywiście uzasadnienia ekstensywnie stosowanie terminu „ruchu *céli dé*” (w źródłach łacińskich oddawano go jako *colideus*, co w późniejszej angielszczyźnie doprowadziło do formy *culdee* — ruch kuldejski) w odniesieniu do całego zjawiska monastycyzmu iroszkockiego na Wyspie, w Brytanii i na kontynencie, co daje się zaobserwować w niektórych starszych pracach o tendencjach antypapieskich (zwłaszcza widoczne jest to w pracowitych skądinąd opracowaniach pióra J. H. A. Ebrarda powstałych w latach po I soborze watykańskim).

Monografia O'Dwyera jest pierwszą w zasadzie próbą całościowego przedstawienia ruchu *céli dé* po zasłużonej i do dziś pod względem merytorycznym nie pozbawionej znaczenia pracy Williama Reevesa, „On the *Céli-Dé*, commonly called *Culdees*” („Transactions of the Royal Irish Academy” t. XXIV, 1873, sect. Antiquities, s. 119—263 i osobno: „The *Culdees* of the British Islands”, Dublin 1864). Stuletnie dalsze dzieje nauki o Kościele i społeczeństwie staroiryjskim całkowicie uzasadniają podjęcie nowej próby¹. Autor podzielił pracę na trzy części. W pierw-

¹ O ruchu *céli dé* z najnowszych prac por. także M. Richter, *Irland im Mittelalter, Kultur und Geschichte*, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1983, s. 88—91; P.

szej przedstawił historyczne tło reformy: jej genezę, ośrodki i zakres oddziaływania. Ruch *céil dé* charakteryzuje się specyficzną podstawą źródłową. Obok cennych, ale przygodnych wzmianek w źródłach historiograficznych (zwłaszcza w rocznikach iryjskich, przy czym jednak pamiętać należy, że np. słynne Roczniki Czterech Mistrzów, zawierające ogromny materiał z czasów wcześniejszych, skompilowane zostały dopiero w XVII wieku), główne rodzaje źródeł to literatura religijna (słynny mszał Stowe z około 800 roku powstał w Tallaght), dotycząca np. postaci założycieli i promotorów ruchu. Natomiast nie dysponujemy w zasadzie źródłami o charakterze normatywnym (w rodzaju reguł klasztornych), co stanowi jak na stosunki irlandzkie anomalie. Druga część monografii O'Dwyera zajmuje się opisem życia wspólnot kuldejskich. Mimo pewnych odrębności w obrębie ruchu, dostrzec można bez trudności elementy wspólne. Są nimi przede wszystkim wielka rola modlitwy z różnymi elementami dodatkowymi potęgującymi ekspresyjny charakter dewocji, jak wielokrotne padanie na twarz w jej trakcie, nacisk położony na świadomość uczuć religijnych, następnie — tendencja do osłabiania wybujałych form ascezy i umartwień (np. zakresu postów), nacisk na wymóg ubóstwa i czystości, a także posłuszeństwa wobec przełożonych. W części trzeciej przedstawia O'Dwyer oddziaływanie ruchu *céil dé* na literaturę staroiryjską; w tym zakresie — jak wiemy — wpływ ten był może najgłębszy, a przede wszystkim — najtrwalszy. Autor przedstawił materiał w różnych zakresach piśmiennictwa: w zakresie reguł monastycznych, literatury liturgicznej, egzegezy, literatury homiletycznej, hagiografii (dwa najważniejsze martyrologia iryjskie tej doby powstały w kręgu reformy), literatury „dewocyjnej” oraz poezji. Poezja religijna powstała w kręgu reformy *céil dé*, której kilka przykładów łacińskojęzycznych przytacza O'Dwyer w aneksie (s. 202—206), pod względem osobistego zaangażowania poety istotnie nie znajduje w tym okresie odpowiednika w Europie. Szkoda, że nie przytoczono, choćby w nowoczesnym przekładzie, poematu o „Jezusiku” (Isucán). Dodajmy, że w kręgu reformy powstał, przynajmniej częściowo, najważniejszy ze staroiryjskich zbiorów prawa kanonicznego, któremu w dodatku sądzony był znaczny wpływ poza Irlandią (*Collectio canonum Hibernensis*).

W 1980 roku w miejscowości Derrynavlan (hr. Tipperary) odnaleziono przepiękny kielich mszalny, stojący w jednym rzędzie, jeżeli chodzi o wartość artystyczną i poznawczą ze słynnym kielichem z Ardagh, zdobiącym od dawna zbiory Muzeum Narodowego w Dublinie¹. Klasztor w Derrynavlan należał do kręgu reformy *céil dé*; kielich samymi swymi rozmiarami daje świadectwo duchowi religijności tam panującej — Komunii udzielano naturalnie pod dwoma postaciami. Na uwagę zasługuje, że z Derrynavlan pochodzi jedyny zachowany do naszych czasów komplet przyborów służących do Mszy świętej², wspomniany kielich stanowi jego część składową.

Jerzy Strzelczyk

O'Dwyer, art. *Céil Dé*, [w:] *Lexikon des Mittelalters* Bd. II, Lief. 8, Zürich-München 1983, kol. 1605—6; Tenże, *The Céil Dé reform*, [w:] *Irland und Europe. Die Kirche im Frühmittelalter*, hg. von P. Ní Chatháin und M. Richter, Stuttgart 1984, s. 83—88.

¹ *The Derrynaflan Hoard* Vol. I, ed. by M. Ryan, Dublin 1983; M. Ryan, *The Derrynaflan and other early Irish eucharistic chalices: some speculations*, [w:] *Irland und Europa*, s. 135—148.

² P. Ní Chatháin, art. *Derrynavlan*, [w:] *Lexikon des Mittelalters* Bd. III, Lief. 4, Zürich-München 1984, kol. 713.